

इंदिरा आवास योजना राबविताना लाभार्थी
निवडीबाबत सुलभता व पारदर्शकता
आणण्यासाठी केंद्र शासन व
राज्यशासनाच्या सुचना प्रमाणे कार्यवाही व
अंमलबजावणी करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग,
परिपत्रक क्रमांक : इआयो-२००८/प्र.क्र.१३/योजना-१०
मंत्रालय, मुंबई- ४०० ०३२
दिनांक: (सप्टेंबर, २००८

वाचा : १) केंद्र शासन, ग्रामीण विकास मंत्रालय, नवी दिल्ली यांचे पत्र क्र. एच
११०११/६/२००४/आरएच (पी) दिनांक २१ एप्रिल, २००५

२) या विभागाचे पत्र क्र. इआयो-२००६/प्र.क्र.१४/योजना-१०
दिनांक २७ एप्रिल, २००६

३) या विभागाचे पत्र क्र. इआयो-२००६/धोरण/प्र.क्र.१४/योजना-१०
दिनांक २३ मे, २००६

३) या विभागाचे पत्र क्र. इआयो-आप्वा-२००६/प्र.क्र.१७९/योजना-१०
दिनांक १६/८/२००६

परिपत्रक :

इंदिरा आवास योजना या महत्वाकांक्षी घरकुल योजनेबाबत लाभार्थीच्या कायम
प्रतिक्षा याद्या तसेच निवडीबाबत सुलभता व पारदर्शकता आणण्यासाठी व योजनेची मार्गदर्शक
तत्वाप्रमाणे काटेकोरपणे अंमलबजावणी करण्यासंदर्भात केंद्र शासन व राज्यशासनाने यांपूर्वी
वारंवार सुचना निर्गमित केल्या आहेत. असे असतांनासुद्धा नाशिक जिल्ह्यात प्रतिक्षा याद्या तयार
करणेबाबत, लाभार्थी निवडीबाबत, मार्गदर्शक तत्वाचे/सुचनांचे उल्लंघन करून अपात्र लाभार्थ्यांना
लाभ दिल्याचे एका न्यायालयीन प्रकरणात शासनाच्या निदर्शनास आले आहे. ही बाब अत्यंत गंभीर
आहे. या प्रकरणात खालील अनियमितता निदर्शनास आल्या आहेत.

१. लाभार्थ्यांना चढत्या गुणांकानुसार घरकुल उपलब्ध करून देणे आवश्यक होते, ते
देण्याबाबत अनियमितता झाली आहे,
२. लाभार्थी प्रतिक्षा यादी बनवितांना गावी राहत होते, नंतर दुस-या गावी राहण्यास गेली,
तरी लाभ दिला.
३. लाभार्थ्यास घर दुरुस्तीचा लाभ दिल्यानंतर नविन घरकुलाचा लाभ दिला.
४. लाभार्थ्याचे पक्के घर असतांनासुद्धा घरकुलाचा लाभ दिला आहे.
५. ग्रामपंचायतीने गुणांकाप्रमाणे ग्रामपंचायतनिहाय लाभार्थ्यांची एकथ प्रतिक्षा यादी
बनविणे आवश्यक होते. तथापि ग्रामपंचायती अंतर्गतगांव निहाय प्रतिक्षा यादी
बनविण्यात आली व लाभार्थी निवड ग्रामपंचायतनिहाय न करता गांव /वाडी / वस्ती
निहाय करण्यात आली.

- ६ ग्रामसभेच्या बैठकीत मान्य केलेल्या लाभार्थीची निवड प्राधान्य यादी म्हणून केली होती. सदर यादी संदर्भात गट विकास अधिकारी यांच्याकडे तक्रार करण्यात आली होती. तथापि त्यांनी दखल घेतलेली नाही. (रिट याचिका दाखल झाल्यामुळे दुसरी ग्रामसभा घेवून लाभार्थ्यांची नविन यादी तयार करण्यात आली.)
- ७ ग्रामपंचायती अंतर्गत गावनिहाय/वाडीनिहाय प्रतीक्षा यादी बनविली. वास्तविक ग्रामपंचायतीची एकच प्रतीक्षा यादी बनविणे आवश्यक होते.
- ८ ग्राम पंचायतीला पहिल्या वर्षी जेवढी घरकुले मंजूर झाली तेवढी दरवर्षी मंजूर होतील असे समजून ५ वर्षांचीच लाभधारकांची संख्या निश्चित केली व तेवढ्याच लाभार्थ्यांची प्रतीक्षा यादी तयार केली. त्यामुळे २००२ च्या सर्वेक्षणानुसार बेघर असलेल्या सर्व लाभार्थ्यांची नावे सदर प्रतीक्षा यादीमध्ये समाविष्ट केली गेली नाहीत.
- ९ प्रतीक्षा यादी करतांना फक्त पहिल्या वेळेसच ग्राम सभेच्या मान्यतेची गरज असतांना प्रत्येक वर्षी लाभार्थी निवडीसाठी ग्राम सभेची मान्यता घेण्यात आली.

२. वरीलप्रमाणे नाशिक जिल्ह्यात प्रतीक्षा यादया तयार करतांना झालेल्या अनियमिततेची पुनरावृत्ती होवू नये म्हणून यापूर्वी इंदिरा आवास योजने अंतर्गत लाभार्थी निवडीबाबत दिलेल्या सुचना पुन्हा प्रसृत करण्यात येत असून त्या पुढीलप्रमाणे.

१) सन २००२ च्या दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंबांच्या सर्वेक्षणाच्या आधारे ग्रामपंचायत स्तरावर संभाव्य बेघर (बेघर / कच्ची घरे) लाभार्थीच्या २ कायम प्रतीक्षायादया तयार करणे त्यापैकी (१) अनुसूचित जाती/जमातीच्या लाभार्थ्यांसाठी (२) बिगर अनुसूचित जाती/जमाती लाभार्थ्यांसाठी.

२) सन २००२ च्या सर्वेक्षणानुसार बेघर कुटुंबांना (बेघर/कच्ची घरे) निश्चित केलेल्या गुणांकानुसार (Cut of Score) संबंधित ग्रामपंचायतीने बेघर पात्र कुटुंबाची यादी बनवून ग्राम सभेत सादर करावयाची व त्या सभेस ग्राम सभेची मान्यता घेणे. (ही कार्यवाही पूर्ण झालेली आहे.)

२००२ च्या सर्वेक्षणानुसार लाभार्थी निवड करतांना प्रतीक्षा यादीवरील लाभार्थ्यांचे गुणांक सारखेच असल्यास पुढीलप्रमाणे प्राधान्य देणे.

- (अ) मुक्त वेढबिगार,
- (ब) घरातील प्रमुख विधवा स्त्री, घटस्फोटीत, कुमारीका, नैसर्गीक आपत्तीमुळे बाधित कुटुंब, जातीय भेदामुळेपीडीत (Atrocities)
- (क) अपंग कुटुंब प्रमुख,
- (ड) वरीलप्रमाणे प्राधान्य असलेले लाभार्थी संपलेले असल्यास सारखे गुणांक असलेल्या लाभार्थ्यांना ग्रामसभेने आपआपसात ठरवून लाभ देण्याबाबत निर्णय घ्यावा. एवढ्या पुरताच ग्रामसभेच्या मान्यतेचा संबंध आहे.

सदर याद्या अंतिम करण्याचे अधिकार ग्रामसभेला असून ही यादी एकदा तयार केल्यानंतर ती ५ वर्षांसाठी अथवा प्रतीक्षा यादीवरील लाभार्थी पूर्ण होईपर्यंत अथवा पुढील सर्वेक्षणापर्यंत लागू राहिल. (ही कार्यवाही देखील आता पूर्ण झालेली आहे.) एकदा ग्राम सभेत प्रतीक्षायादीस मान्यता दिल्यानंतर दरवर्षी सदर यादीस ग्राम सभेची मान्यता घेण्याची

आवश्यकता नाही. एकदा मान्य केलेली प्रतीक्षा यादी अंतिम राहिल. त्यात पुन्हा बदलता येणार नाही. सदर प्रतीक्षा यादी सुचना फलकावर लेखी स्वरूपात प्रसिध्द करणे तसेच ग्रामपंचायतीच्या भिंतीवर रंगविणे बंधनकारक आहे.

३) एकदा प्रतीक्षा यादी तयार झाल्यानंतर त्यामध्ये कोणत्याही प्रकारची दुरुस्ती अथवा हस्तक्षेप करण्याचा अधिकार ग्रामसभेला अथवा कोणत्याही प्रतिनिधीला नाही. लाभार्थ्यांसाठी दरवर्षी गावासाठी मंजूर झालेल्या घरकुलासाठी या कायम प्रतीक्षा यादीतूनच गुणांनुक्रमे चढत्या क्रमाने (Ascending Order) जसे कमी गुणांक असलेला लाभार्थी सर्वात वर असेल व त्यास प्राथम्य असेल. कोणत्याही परिस्थितीत एकदा अंतिम झालेली यादी बदलून दुसरी यादी उपयोगात आणता येणार नाही. त्यामुळे पहिली यादी मार्गदर्शक सुचना विचारात घेवून बनविणे आवश्यक आहे. पुढील प्रत्येक वर्षाचे लाभार्थी प्रतीक्षा यादीतूनच गुणांनुक्रमे निवडणे आवश्यक आहे. अशा लाभार्थींच्या यादीस पुन्हा ग्रामसभेच्या मान्यतेची आवश्यकता नाही.

४) ग्रामसभेने अंतिम केलेली यादी ही ग्रामपंचायतीसाठी एकच असेल, त्यामध्ये ती गावनिहाय, वाड्यानिहाय, वस्तीनिहाय स्वतंत्र नसेल.

५) एखाद्या लाभार्थ्यास शासनाच्या इतर कोणत्याही योजने खाली घरकुल योजनेचा लाभ मिळाल्यास त्यास इंदिरा आवास योजनेचा लाभ देता येणार नाही.

६) एखाद्या लाभार्थ्याने घर दुरुस्तीचा लाभ घेतल्यास त्यास नविन घरकुलाचा लाभ देता येणार नाही.

७) एखाद्या लाभार्थ्याचे पक्के घर असल्याचे पुरावे उपलब्ध झाल्यास त्यास या योजनेखाली लाभ देवू नये, त्याचे नांव प्रतीक्षा यादीतून वगळण्यात यावे.

८) एकदा लाभ दिल्यानंतर त्या लाभधारकास दुबारा लाभ देवू नये.

९) ग्रामसभेच्या प्राप्त यादीतील लाभार्थ्यांची पंचायत समिती स्तरावर छाननी करण्यात येवून जिल्ह्यासाठी प्राप्त उद्दीष्टानुसार गुणांकाच्या आधारे लाभार्थ्यांची निवड करून गट विकास अधिकारी यांचेकडून सर्व ग्रामपंचायत निहाय लाभार्थ्यांचा एकत्रित प्रस्ताव जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणेकडे सादर करण्यात येतो.

१०) ग्रामसभेच्या मान्यतेनंतर तयार केलेल्या प्रतीक्षा याद्यांसंदर्भात केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक तत्वांचे संबंधित ग्रामपंचायत, पंचायत समिती किंवा जिल्हा परिषद/ जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा स्तरावर उल्लंघन झाल्यास अंमलबजावणी करणा-या व्यक्तीस/ यंत्रणेस जबाबदार धरण्यात येवून त्यांचेकडून संपूर्ण किंमत वसूल करण्यात यावी. याशिवाय राज्यशासनाच्या प्रचलीत नियमानुसार त्यांच्या विरुद्ध कार्यवाही करण्यात यावी.

११) प्रतीक्षा यादीवरील बेघर लाभार्थी गाव सोडून गेला असल्यास व तो दुस-या गावी रहात असल्यास त्यास वगळण्यात येवून यादीतील त्यानंतर येणा-या लाभार्थ्यांस गुणांकानुसार लाभ देण्यात येतो, ज्या लाभार्थ्यास स्वतःची जागा नाही, अशा लाभार्थ्यांचे नांव प्रतीक्षा यादीमधून न वगळता त्यास जागा उपलब्ध झाल्यानंतर गुणांकानुसार लाभ देय राहतो. जागा नसलेल्या लाभार्थ्यास जागा उपलब्ध करून देण्यासंदर्भात जिल्हाधिकाऱ्यांना महसूल विभागाकडून दि.१८.०७.२००८ रोजीच्या पत्रान्वये सूचना देण्यात आल्या आहेत. त्या संदर्भात संबंधित जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणेने जिल्हाधिकारी कार्यालयाशी संपर्क साधून जागा उपलब्ध करून देण्याबाबत

कार्यवाही करावी. ज्या लाभार्थ्यांची कच्ची घरे आहेत अशांनासुद्धा नविन घरकुलाचा लाभ देव्य आहे.

३. वरीलप्रमाणे इंदिरा आवास योजने अंतर्गत कायम प्रतिक्षा याद्या बनविण्यात आल्या असून त्यानुसारच लाभार्थ्यांना लाभ देण्यात येत असल्याचे प्रमाणपत्र संबंधित मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद तथा अध्यक्ष, जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा यांनी शासनास द्यावयाचे असून प्रमाणपत्राचा मसुदा सोबत जोडला आहे.

४. सदर योजनेअंतर्गत लाभार्थ्यांची निवड करतांना/ लाभ देतांना कोणत्याही प्रकरणी अनियमितता होवू नये म्हणून तसेच आलेल्या तक्रारीची शहानिशा करण्या संदर्भात संबंधित मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद तथा अध्यक्ष, जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा यांनी नियमितपणे आढावा घ्यावा व लाभार्थ्यांना घरकुल उपलब्ध करून देण्याबाबत कोणत्याही अनियमितता होणार नाही, याबाबत दक्षता घ्यावी.

५. विभागीय आयुक्तांनी, यासाठी उपायुक्त (विकास) यांचे अधिपत्याखाली विशेष पथक तयार करून त्या पथकामार्फत कायम प्रतिक्षा याद्यांच्या पूर्ण झालेल्या ५% कामाची रॅन्डम तपासणी करावी. व कायम प्रतिक्षा यादीमध्ये काही अनियमितता झाल्याचे आढळल्यास त्या दुर करण्यासाठी व पात्र लाभार्थ्यांना लाभ देण्यासाठी आवश्यक तेथे कायम प्रतिक्षा याद्या सुधारित कराव्या. व अशा सुधारित प्रतिक्षा याद्यांस प्रथम ग्राम सभेची मान्यता घ्यावी व नंतर आयुक्त स्तरावर मान्यता घ्यावी. तसेच अनियमिततेस संबंधित ग्रामसेवक, विस्तार अधिकारी, गट विकास अधिकारी, प्रकल्प संचालक यांना जबाबदार धरण्यात येवून त्यांच्या विरुद्ध नियमानुसार शिस्तभंग विषयक कार्यवाही करण्यात यावी. अशी कार्यवाही करण्यात टाळाटाळ झाल्याचे शासनाच्या निदर्शनास असल्यास संबंधित मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद तथा अध्यक्ष, जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा हे त्यासाठी सर्वस्वी जबाबदार राहतील.

६. सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या वेबसाईटवर उपलब्ध करण्यात आली असून त्याचा संगणक संकेतांक २००८०८२६१६२८२०००१ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवने,

अ. वि. १५७६
(अविनाश सुभेदार)

शासनाचे उप सचिव

प्रत माहितीसाठी व योग्य त्या कार्यवाहीसाठी.

सर्व उप आयुक्त (विकास), विभागीय आयुक्त कार्यालय,

सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद तथा अध्यक्ष, जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा,

सर्व प्रकल्प संचालक, जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा

कार्यासन योजना -१० संग्रहार्थ

प्रमाणपत्र

इंदिरा आवास योजना - प्रतीक्षा यादी

आम्ही खाली स्वाक्षरी करणार प्रमाणित करतो की, ----- जिल्ह्यात इंदिरा आवास योजने अंतर्गत ग्रामपंचायत निहाय बेघर लाभार्थिच्या कायम प्रतीक्षा यादया बनविण्यात आल्या असून त्या इंदिरा आवास योजना संबंधातील मार्गदर्शक तत्वे तसेच केंद्र शासन/राज्यशासन यांनी वेळोवेळी दिलेल्या सुचनेप्रमाणे तयार केलेल्या आहेत. त्यामध्ये कोणत्या प्रकारची अनियमितता झालेली नाही. अनियमितता झाल्याचे निदर्शनास आल्यास अथवा त्याबाबत झालेल्या तक्रारीत तथ्य आढळल्यास त्यासाठी आम्ही जबाबदार आहोत.

मुख्य कार्यकारी अधिकारी
जिल्हा परिषद तथा अध्यक्ष
जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा,-----

प्रकल्प संचालक
जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा,-----